

LEGITIMA APĂRARE - CAUZĂ JUSTIFICATIVĂ (II) - CONDIȚIILE ATACULUI

Av. Răzvan-Gabriel DALU

Abstract

Self-defense is a subjective right that all persons have equally, regardless of their professional or special training, as well as their job.

Keywords: *right to defense, self-defense, cause that removes the criminal nature of the act, the conditions of the attack.*

Capitolul IV. CONDIȚIILE LEGITIMEI APĂRĂRI

Considerarea unei fapte prevăzută de legea penală ca fiind săvârșită în legitimă apărare impune cercetarea condițiilor desprinse din dispozițiile art. 19 C. pen., privitoare pe de o parte la atac și pe de altă parte privitoare la apărare.

În literatura de specialitate s-a afirmat că¹ între aceste condiții trebuie să existe o legătură cauzală, adică prima condiție, atacul, să fie cauza pericolului pentru valorile sociale, iar cea de a doua, pericolul creat, să determine necesitatea de a înlătura atacul.

Secțiunea I. Condițiile atacului

a) Să existe² un atac, adică o acțiune sau inacțiune³, socialmente periculoasă, dezlănțuită de agresor. Există atac atât în cazul unei comportări activ agresive (de exemplu, o persoană îndreaptă cuțitul spre o altă persoană cu intenția de a o răni sau ucide), cât și în cazul unei atitudini pasiv agresive (de exemplu, o persoană care având în îngrijire un bolnav nu administrează medicamentele potrivit

---

¹ Gh. Dăringă, în T. Vasiliu (coord.), *Codul penal comentat și adnotat. Partea generală*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 331.

² A. Boroș, *Drept penal. Partea generală*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 300.

³ Există în doctrină și părerea, minoritară, conform căreia noțiunea de atac exclude posibilitatea omisiunii (T. Dima, *Drept penal. Partea generală*, Ediția a 3-a revăzută și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 185 nota 2 de subsol).

prescripției medicale, cu intenția de a provoca moartea; ori pentru a determina pe care să-și îndeplinească obligația de serviciu, de a schimba acele și a evita o catastrofă feroviară iminentă, șeful stației îl vatămă⁴). În cazul atitudinii pasive, omisiunea nu poate căpăta caracterul de atac decât atunci când cel care a rămas în inacțiune avea îndatorirea legală sau contractuală de a efectua acțiunea omisă⁵. Prin urmare, atacul poate consta fie într-o faptă comisivă, fie într-o faptă omisivă proprie ori improprie (comisivă prin omisiune), în ipoteza în care prin omisiune se aduce o atingere materială valorii sociale protejate de norma penală⁶.

În literatura de specialitate, s-a opinat că⁷ legitima apărare există doar în situația în care atacul constituie o faptă prevăzută de legea penală, nu și în cazul în care atacul reprezintă o faptă cu caracter disciplinar sau administrativ. Însă, doctrina majoritară⁸ este în sensul că persoana atacată se află în legitimă apărare indiferent dacă atacul este de natură penală, civilă sau administrativă.

Acțiunea sau inacțiunea agresorului trebuie să fie expresia voinței libere a acestuia. Dacă a acționat din cauza *constrângerii fizice* sau ca urmare a unei *mişcări reflexe, instinctive, inconștiente*, reacția celui care se apără va avea caracterul unei acțiuni de salvare determinate de o stare de necesitate⁹.

⁴ C. Mitrache, C. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, ed. a III-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 180.

⁵ V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului penal român, Vol. I, ed. a II-a*, Ed. Academiei Române, Ed. All Beck, București, 2003, p. 314.

⁶ M. Udroui, *Sinteze de drept penal. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2020, p. 180.

⁷ I. Pascu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Europa Nova, București, 2011, p. 362; M.-C. Ivan, G. Ivan, *Cauzele justificative*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 85.

⁸ Nicolae T. Buzea, *Infracțiunea penală și culpabilitatea*, Alba Iulia, 1944, p. 567, unde se arată că „atacul nu trebuie să constituie obligatoriu o infracțiune, ci un fapt ilicit, indiferent de natura lui civilă, administrativă, penală.”; N. Giurgiu, *Infracțiunea*, Ed. Gama, Iași, 1994, p. 347, unde se arată că „nu este necesar ca atacul să fie infracțiune, fiind suficient să se comită o acțiune sau inacțiune injustă, de natură a pune în pericol una din valorile sociale care formează obiectul ocrotirii legale în caz de legitimă apărare”; Comentarii și explicații, p. 520, unde se arată că „atacul este injust independent dacă realizează sau nu conținutul unei infracțiuni, fiind suficient ca acesta să contravină drepturilor subiective ale altuia”; I. Nedelcu în G. Bodoroncea, V. Cioclei, I. Kuglay, L.V. Lefterache, T. Manea, I. Nedelcu, F.-M. Vasile, *Codul penal. Comentariu pe articole*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 100, unde se arată că „atacul este injust indiferent că se prezintă sau nu sub forma unei infracțiuni; noțiunea atacului injust este mai largă decât a infracțiunii, ele nu se suprapun”; V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, *op. cit.*, p. 316, unde se dă ca exemplu dărâmarea unei construcții de pe propriul teren, dar în condiții care pun în pericol casa și dependențele din curtea vecinului; Șt. Daneș, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Sylvi, București, 2000, p. 243; M.A. Hotca (coord.), *Instituții de drept penal*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 61; M. Basarab, V. Pasca, G. Mateut, C. Butiuc, *Codul penal comentat. Vol. I. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 277; V. Pașca, *Drept penal. Partea generală*, ed. a IV-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 206; Gh. Dăringă, *op. cit.*, p. 333; M. Nicola, *Cauzele justificative în dreptul penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2018, p. 117; M. Udroui, *op. cit.*, p. 183; V.A. Ionescu, *Legitima apărare și starea de necesitate*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 79.

⁹ G. Antoniu, T. Toader (coordonatori), *Explicațiile Noului Cod penal, VOL. I*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 198.

Nu interesează scopul pe care îl urmărește agresorul și nici mobilul care l-a animat să acționeze (obținerea unui folos ilicit sau chiar licit, răzbunarea, gelozia etc.). Va exista, prin urmare, legitimă apărare atât atunci când o persoană reacționează cu forța contra unui agresor care vrea să-i sustragă un lucru prin violență sau fără aceasta, cât și în situația în care chiriașul se opune cu forța proprietarului venit să-și încaseze chiria, dacă acesta folosește în acest scop violența sau alte mijloace ilegale (de pildă, luarea unui bun)¹⁰.

b) Să fie un atac material¹¹:

Atacul trebuie să se manifeste sub forma unei acțiuni umane, spre deosebire de atacul din partea unui animal care face să opereze dispozițiile privind *starea de necesitate*, cu precizarea că atunci când proprietarul animalului îl determină să atace o persoană, se poate vorbi de o *legitimă apărare*, caz în care atacatorul nu este animalul, ci proprietarul său¹². Vom fi în prezența *stării de necesitate* și în cazul evenimentelor naturale (cutremur, avalanșă, alunecare de teren etc.).

În doctrină s-a afirmat că „*atacul poate consta chiar și într-o tentativă (idonee) neincriminată (de exemplu, în cazul în care atacatorul (cu privire la care cel care se apără cunoaște că suferise mai multe condamnări definitive pentru fapte cu violență) încearcă să pătrundă într-o locuință, întrucât tentativa la violare de domiciliu nu este incriminată)*.”¹³ Însă, nu poate constitui atac material comiterea unei tentative absolut improprie (neidonee), o astfel de conduită fiind inaptă să producă un rezultat infrațional¹⁴.

¹⁰ M.-C. Ivan, G. Ivan, *op. cit.*, p. 80.

¹¹ Sub vechea reglementare, în doctrină (F. Streteanu, *Tratat de drept penal. Partea generală. Vol. I*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 479-480) s-a afirmat că „realitatea a dovedit că sunt posibile și atacuri sub forme **nonviolente**, susceptibile să creeze un pericol moral pentru persoana supusă agresiunii. În plus, condiția atacului material este mai greu de conciliat cu posibilitatea reținerii legitimei apărări în cazul intervenției pentru salvarea unor valori sociale *nesusceptibile de materializare*. Așa s-ar întâmpla în cazul împiedicării unei fapte *de trădare*, dat fiind că valoarea lezată prin atac – siguranța statului – nu are o existență fizică. (...) În realitate, cerința caracterului material al atacului este o reminiscență a perioadei în care legitima apărare era o cauză justificativă specială, incidentă doar în cazul câtorva infracțiuni, cu precădere în materia infracțiunilor contra vieții și integrității corporale. Din momentul în care se admite că legitima apărare poate interveni în cazul oricărui drepturi fundamentale ale persoanei, această condiție nu își mai găsește rațiunea de a exista. De aceea, susținem ideea renunțării *de lege ferenda* la condiția atacului material”. Din păcate, această propunere nu a fost reglementată în Noul Cod penal.

¹² A. Boroi, *op. cit.*, p. 300.

¹³ M. Udriou, *op. cit.*, p. 180. În același sens, I. Ristea, *Regimul circumstanțelor în dreptul penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 146 și F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală, Vol. I*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 361.

¹⁴ M. Udriou, *op. cit.*, p. 180. Această problemă de drept a făcut obiectul unei grile de la Concursul de admitere la Institutul Național al Magistraturii, aceasta fiind contestată de către candidați. În soluționarea contestațiilor (disponibil aici <https://www.csm1909.ro/ViewFile.ashx?guid=21d7b02d-ce0c-4115-a8d9-6b322a331546> | InfoCSM pp. 5-6), Comisia a decis următoarele: „manifestarea unei persoane, prin adoptarea unei conduite inapte să producă un rezultat infrațional (cu intenția de producere a acestuia) ca urmare a modului absurd în care a fost concepută executarea, poate genera din start probleme în ceea ce privește calitatea sa drept atac (cu atât mai mult atac

Atacul nu este material și deci, nu poate da naștere unei legitime apărări, atunci când se realizează prin *cuvinte*, pe cale *orală* (verbis), sau *în scris* (scripta): injuriile, amenințările, zvonurile sau defăimările¹⁵. În doctrină s-a formulat și o opinie mai nuanțată¹⁶, afirmându-se că „*este discutabilă concepția legii penale române, în condițiile în care ar exista o amenințare serioasă și foarte apropiată de momentul punerii ei în practică [de pildă, o persoană știe sigur că împotriva sa se îndreaptă un asasin plătit pentru a ucide; ce trebuie să facă? Să aștepte oare ca asasinul să atace sau poate chiar el să ia măsuri pentru a-l anihila pe acesta? (cu excepția, bineînțeles, a situației când are timpul optim pentru a anunța autoritățile competente, iar acestea intervin prompt); nu trebuie să uităm de acțiunile teroriste, contemporane cu noi și din ce în ce mai numeroase în alte țări].*”

material sau direct, imediat ori injust, care să pună în pericol o persoană sau drepturile acesteia ori un interes general), așa cum legea solicită în caz de legitimă apărare. În unele exemple imaginate de către candidații contestatari lipsește într-adevăr caracterul infracțional al faptei, dar nu ca efect al reținerii legitimei apărări față de o tentativă neidonee (absolut improprie), ci ca efect al reținerii unei alte cauze cu efect extinctiv asupra infracțiunii (cauză de neimputabilitate); de altfel, raportat la unele exemple, se poate nega însăși ilustrarea unei veritabile tentative neidonee (dacă persoana agresorului dorea numai să glumească, înseamnă că nu avea în vedere să comită, efectiv, prin fapta comisă, o infracțiune, deci nu a pus în executare o intenție infracțională care, însă, din motivul planificării absurde, nu putea conduce la consumare). Altfel (pentru a ne raporta punctual la un exemplu formulat în încercarea de a susține corectitudinea variantei C), dacă cel atacat de către persoana care dorește „să-l omoare prin gădilare în talpa piciorului”, fiind surprins de această acțiune și (prin urmare) „îl lovește cu piciorul peste mână, provocându-i suferințe fizice conform art. 193 alin. (1) NCP”, nu există o legitimă apărare față de tentativa neidonee. Dincolo de dificultatea obiectivă de calificare a acestei conduite drept atac care să mai și întrunească toate condițiile legitimei apărări, se sugerează chiar de către contestatar că lovirea prin surpriză a pretinsului agresor poate să fi fost un act reflex al unei persoane sensibile la acțiunea de gădilare; or, un asemenea scenariu urmează a conduce la reținerea cauzei de neimputabilitate a constrângerii fizice (actele reflexe pot fi considerate manifestări interne irezistibile), acesta reprezentând motivul pentru care fapta de lovire nu se va reține drept infracțiune (nu se pune aici problema unei fapte comise din culpă, așa cum se indică în contestație; ...). În ceea ce privește un alt exemplu formulat de către un contestatar, în care făptuitorul crede că este atacat, deși pretinsul agresor glumește, folosind un pistol pe care îl cunoaște a fi descărcat, acesta nu reprezintă o ipoteză de tentativă neidonee (pretinsul agresor nu încearcă în mod absurd să ucidă victima, acesta știe că nu poate ucide victima), ci o ipoteză de legitimă apărare putativă (o persoană crede că este atacată și se apără, apreciind în mod greșit că acționează în prezența unei legitime apărări care, obiectiv, nu există). Într-o asemenea situație, soluția corectă este tot reținerea unei cauze de neimputabilitate, de această dată eroarea asupra antijuridicității [art. 30 alin. (5) NCP], făptuitorul acționând în eroare cu privire la existența unei cauze justificative care este obiectiv absentă (eroare asupra caracterului ilicit al faptei comise) – prin urmare, nu se va reține legitima apărare drept cauză (justificativă) de excludere a infracțiunii”.

¹⁵ I. Pascu, *op. cit.*, p. 160; V. Pașca, *op. cit.*, p. 205; Gh. Dăringă, *op. cit.*, p. 332; L.V. Lefterache, *Drept penal. Partea generală. Curs pentru studenții anului II*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 192, unde s-a spus că „În comentariul cu privire la legitima apărare reglementată în Codul penal din 1937, Traian Pop considera ca posibilă legitima apărare și contra atacului la putoare, acest atac putând fi asimilat, după părerea autorului, fie atacului contra sănătății sau contra integrității corporale, fie contra onoarei, sugestie care nu a fost primită de legiuitor nici în 1937, nici în prezent”.

¹⁶ M.-C. Ivan, G. Ivan, *op. cit.*, p. 88.

Iată de ce suntem de părere că și unele atacuri nemateriale pot legitima o apărare, necesară ocrotirii unor valori de preț ale persoanei umane (cum este viața)”.

c) Să fie un atac direct:

Această condiție vizează raportul în spațiu între atac și valoarea ocrotită¹⁷.

Aceasta presupune ca manifestarea materială a agresorului să creeze un pericol care amenință direct valorile ce pot forma obiectul legitimei apărări (persoana și drepturile acesteia sau interesul general). Atacul este direct întotdeauna când între acțiunea agresorului și victimă există un contact fizic nemijlocit (de exemplu, atacatorul se îndreaptă cu un corp dur asupra unei persoane pentru a o lovi). Atacul este considerat direct și în ipoteza în care, sub aspect fizic, nu există un contact nemijlocit cu valoarea pusă în pericol, însă în felul în care acționează aceasta este direct amenințată (situația în care, X, voind să ucidă pe Y, ce se află într-o cabină suspendată la o anumită altitudine, încearcă să taie cablul care susține cabina¹⁸; ori cazul în care X introduce otravă în băutura victimei, pe care i-o va servi altă persoană; ori când agresorul a început să taie cablul care susține schela pe care lucrează un zidar¹⁹; sau situația în care X se află pe o scară care era sprijinită de un obiect, iar agresorul vrea să mute sau să destabilizeze acel obiect; ori când X, care nu știe să înoate, se află într-o barcă pe apă, iar Y încearcă să o distrugă; ori în cazul unei persoane care urcă pe o frânghie sau traversează un pod deasupra unei prăpăstii, acțiunea asupra frânghiei sau podului, deși nu este îndreptată direct asupra persoanei care se apără, îi pune în mod nemijlocit în pericol viața, constituind un atac direct; tot astfel, acțiunea agresorului de distrugere a medicamentului de care depinde viața victimei constituie un atac direct²⁰).

În schimb, atacul nu poate fi considerat direct când între agresor și victimă se interpune un obstacol (un gard, un zid, o poartă închisă etc.), deoarece nu se creează un pericol nemijlocit pentru valoarea supusă agresiunii (în toate cazurile, aprecierea se va face în concret; de pildă, o ușă închisă poate constitui un obstacol în fața unui atac obișnuit, dar nu mai poate împiedica un atac cu bombă).

Atacul nu este direct dacă între agresor și persoana respectivă există o distanță mai mare în spațiu (de exemplu, atacul cu securea desfășurat de la 200 de m).

d) Să fie un atac imediat, în sensul că²¹ pericolul pe care îl reprezintă pentru valoarea socială s-a ivit, a devenit pericol *actual*²² (*laesio inchoata*; de exemplu,

¹⁷ I. Oancea, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 247.

¹⁸ I. Pascu, *op. cit.*, p. 160.

¹⁹ V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului penal român, Vol. I, ed. a II-a*, Ed. Academiei Române, Ed. All Beck, București, 2003, p. 315.

²⁰ N. Neagu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 118.

²¹ I. Ristea, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 192.

²² În doctrină (M.-I. Mărculescu-Michinici, M. Dunea, *Drept penal. Partea generală. Curs teoretic în domeniul licenței (I)*, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 355) s-a spus că „este *indiferent* dacă agresiunea implică o exercitare neîntreruptă (un atacator aplică un șoc electric neîntrerupt) sau cunoaște pauze firești, naturale în raport de tipul agresiunii ori de modul cum înțelege atacatorul să o realizeze (aceiași exemplu de mai sus, numai că de această dată atacatorul aplică șocurile electrice printr-o succesiune de activări și dezactivări repetate ale aparatului)”.

agresorul a început lovirea victimei în scopul de a-i suprima viața), sau să fie pe punctul de a se ivi, devenind pericol *iminent* (în *continenti*; de exemplu, agresorul scoate un cuțit și se îndreaptă spre victimă, pentru a o lovi). Deci, atacul este imediat atunci când este dezlănțuit sau este pe cale să se dezlănțuie.

Această condiție vizează raportul în timp între atac și obiectul vizat²³.

Un atac *eventual*, un atac *viitor* sau unul *consumat* nu dau dreptul la ripostă, pentru că, în cazul atacului *eventual*, pericolul nu este sigur că va surveni, în cazul atacului *viitor*, acesta nu creează un pericol iminent, iar în ipoteza agresiunii *consumate*, valoarea socială nu mai este pusă în pericol²⁴. Într-o altă formulare²⁵, se poate spune că nu constituie legitimă apărare riposta care se îndreaptă contra unui atac care se afla numai în pregătire²⁶ sau contra unui atac care s-a epuizat (în acest caz riposta ar constitui o răzbunare). Totodată, simpla presupunere că agresorul va dezlănțui un atac, nu dă dreptul la o apărare legitimă.

Atacul are caracter imediat din momentul declanșării și până în momentul consumării acestuia, perioadă în care apărarea este legitimă.

În doctrină s-a afirmat că „în cazul infracțiunilor continue (lipsirea de libertate), riposta este legitimă pe toată durata atacului, până la epuizarea acestuia.

Atacul este socotit actual și în cazul infracțiunii continuate sau al infracțiunii simple cu multiple acte ori al infracțiunii de obicei, astfel că riposta poate interveni oricând în cursul desfășurării activității infracționale.

Însă, situația este diferită în cazul infracțiunii progresive, când apărarea este legitimă numai dacă intervine până la terminarea acțiunii (deci până la consumarea acesteia), neavând relevanță prelungirea în timp până la apariția rezultatului mai grav (momentul epuizării).

În cazul infracțiunilor complexe, forma tip, apărarea este legitimă până la terminarea oricăreia dintre acțiunile componente (de exemplu, la infracțiunea de tâlhărie, victima poate riposta violent și în momentul în care agresorul îi sustrage un bun, după folosirea violenței)²⁷.

²³ I. Oancea, *op. cit.*, p. 247

²⁴ M.A. Hotca, *Codul penal. Comentarii și explicații*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, pp. 516-517.

²⁵ I. Ristea, *op. cit.*, p. 192; În același sens, un alt autor, W. Brînză, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 69 menționează că „atacul iminent **nu** trebuie confundat cu atacul eventual – deci cu o agresiune care ar putea produce cândva efecte în viitor – sau cu teama de un atac, determinată de existența unei dușmăni mai vechi, de o comportare anterioară constant agresivă”; Un alt autor (Gh. Dăringă, *op. cit.*, pp. 332, 341) afirmă că „presupunerea din partea unei persoane că ar putea avea loc un atac împotriva sa, lipsită de certitudinea producerii acestuia, nu legitimează reacția sa, fiindcă elementele legitimei apărări trebuie să existe în mod obiectiv, deci trebuie să aibă loc o manifestare concretă din partea agresorului. Numai aprecierile de ordin subiectiv ale unei persoane, care se teme că se va declanșa un atac, **nu** justifică aplicarea dispozițiilor legale privind legitima apărare”.

²⁶ Pentru o opinie nuanțată, cu referire la atacurile teroriste, a se vedea M.-C. Ivan, G. Ivan, *op. cit.*, p. 90.

²⁷ *Idem*, pp. 91-92.

În literatura de specialitate s-a afirmat că²⁸, (i) pentru infracțiunile care produc un prejudiciu ireparabil (distrugerea *totală* a unor bunuri), consumarea acestora înseamnă și consumarea atacului și deci o ripostă după consumarea atacului *nu* se mai admite ca legitimă; (ii) pentru infracțiunile care prin consumare produc un prejudiciu ce poate fi înlăturat sau micșorat printr-o atitudine pozitivă (distrugerea *parțială* a unor bunuri), consumarea nu înseamnă și încetarea atacului și *permit* o apărare legitimă chiar după consumarea infracțiunii.

În doctrină²⁹, s-a spus că „o situație specială în raport de cerința caracterului imediat al atacului o constituie admisibilitatea utilizării anticipate a unor dispozitive sau mijloace de protecție (câini agresivi, capcane, dispozitive electrice sau explozive etc.). Dacă o persoană, știindu-se amenințată, instalează preventiv astfel de mijloace, va beneficia de efectul justificativ al legitimei apărări în cazul rănirii sau uciderii agresorului? Răspunsul este afirmativ, *în măsura în care aceste mijloace, deși instalate cu anticipație, își produc efectele în momentul declanșării atacului. (...) Mai mult, nu credem că recunoașterea efectului cauzei justificative în acest caz trebuie condiționată de un grad ridicat de probabilitate a atacului viitor, (...) fiind suficient să își procure aceste mijloace doar pentru siguranță, fără a se aștepta la un atac în viitorul apropiat. (...) Mai mult, s-a apreciat că astfel de mijloace nu sunt admisibile în măsura în care prezintă un pericol imediat pentru activitatea curentă a persoanelor care nu au legătură cu atacul. De pildă, instalarea unui gard electric nu poate fi considerată un mijloc de apărare, din cauza riscului pe care îl prezintă pentru copiii care se joacă în zonă”.*

e) Să fie un atac injust

Este injust³⁰ atacul care nu are niciun temei juridic – legal sau de fapt – care să permită sau să justifice acest comportament. Atacul este just când legea admite recurgerea la un asemenea comportament. De exemplu, este justă măsura arestării unei persoane care a comis o faptă prevăzută de legea penală, pe baza unui mandat de arestare legal eliberat, chiar dacă, în fapt, cel arestat ar avea probe că

²⁸ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 356; F. Streteanu, *op. cit.*, p. 482; C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, p. 182.

²⁹ F. Streteanu, *op. cit.*, p. 483-484; F. Streteanu, D. Nițu *op. cit.*, pp. 357-358; V.A. Ionescu, *op. cit.*, p. 70, unde se arată că „*răspunderea celui care folosește asemenea mijloace este angajată numai în cazul în care, fiind rănit un inocent, se va dovedi că nu s-au luat suficiente precauții, cu alte cuvinte că s-a acționat din imprudență, întrucât dacă un răufăcător se suprimă el însuși, nimic mai bun din toate punctele de vedere, aceasta fiind soluția practică ideală a problemei răului”*. În același sens, M.A. Hotca, *op. cit.*, p. 525. Primii autori citați (F. Streteanu, *op. cit.* p. 505; F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 458) consideră că „*nu se va putea reține excesul neimputabil în situația utilizării acestor mijloace de apărare automată care produc consecințe ce depășesc limita proporționalității, din cauză că la momentul instalării respectivelor mijloace nu exista niciun atac în curs de desfășurare și deci nu putea exista nici starea de temere sau tulburare. Ulterior, la momentul declanșării atacului, apărarea se produce automat, fără o nouă intervenție a persoanei care a instalat dispozitivul de protecție, ceea ce exclude existența stării de tulburare. Se va putea reține însă excesul scuzabil reglementat de art. 75 alin. (1) lit. b) NCP”*.

³⁰ A. Boroi, *op. cit.*, p. 301.

este nevinovat; tot astfel, lipsirea de libertate în cazul infracțiunilor flagrante va fi un act just (în baza art. 310 C. pr. pen.) și, în consecință, nu poate exista o ripostă legitimă.

Atacul autorizat de lege păstrează caracterul de act just doar în cadrul limitelor stabilite de lege³¹. De pildă, dacă în executarea unui mandat de arestare preventivă organul de poliție folosește o violență vădit disproporționată și inutilă, vom fi în prezența unui atac injust, ce poate da naștere unei apărări legitime; ori atunci când persoana care l-a privat pe autorul unei infracțiuni flagrante nu îl conduce în fața autorităților judiciare și nici nu anunță prinderea acestuia, transformând reținerea într-o deținere privată.

În doctrina penală s-a spus că³² atacul este injust chiar dacă fapta agresivă n-a fost comisă cu intenție, ci din culpă sau fără vinovăție (de exemplu, este în legitimă apărare acela care constrânge pe un șofer, provocându-i echimoze sau vătămări, să oprească vehiculul pentru a nu lovi un copil care se juca pe direcția de mers a vehiculului, dar pe care șoferul nu-l observase sau nici nu-l putea observa).

Pentru a fi considerat ca injust, atacul trebuie să fie efectuat de o persoană care își poate da seama de ceea ce este just sau injust în manifestările sale. O situație interesantă apare atunci când atacul provine de la un *iresponsabil*. În acest caz, doctrina majoritară deosebește³³ două ipoteze: (i) dacă cel care se apără cunoaște starea de *iresponsabilitate* a agresorului, nu va exista legitimă apărare, ci *stare de necesitate*; (ii) în schimb, dacă situația nu a fost cunoscută, vor intra în concurs *legitima apărare* și *eroarea de fapt*³⁴.

³¹ I. Pascu, A.S. Uzlău, G. Muscalu, *Drept penal. Partea generală*, Ediția a 4-a, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 19.

³² I. Ristea, *Regimul circumstanțelor în dreptul penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 146; G. Antoniu, T. Toader (coordonatori) *op. cit.*, p. 202; C. Duvac în C. Duvac, N. Neagu, N. Gamenț, V. Băiculescu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 361; L.V. Lefterache, *op. cit.*, p. 195; N. Neagu, *op. cit.*, p. 120; M. Udroui, *op. cit.*, p. 183; M.-C. Ivan, G. Ivan, *op. cit.*, p. 96; V.A. Ionescu, *op. cit.*, pp. 80-81. S-a exprimat și opinia contrară (M.-I. Mărculescu-Michinici, M. Dunea, *op. cit.*, p. 352 nota 2 de subsol), considerându-se că „noțiunea de *manifestare agresivă a unei persoane este incompatibilă cu ipoteza unei atitudini culpoase* din partea acesteia. Cel care greșește, periclitând o altă persoană, nu este *agresiv* față de aceasta, ci *neatent, nepregătit, indolent*; așadar, prin actul său culpos, nu atacă, ci pune în primejdie/pericol terța persoană (ceea ce corespunde, propriu-zis, premisei stării de necesitate, iar nu legitimei apărări)”.

³³ A. Boroi, *op. cit.*, p. 302; C. Duvac, *op. cit.*, p. 361; V. Pașca, *op. cit.*, p. 206; L.V. Lefterache, *op. cit.*, p. 191; T. Dima, *op. cit.*, p. 188; G. Antoniu, T. Toader (coordonatori) *op. cit.*, p. 198; I. Pascu, A.S. Uzlău, G. Muscalu, *op. cit.*, p. 188; M.A. Hotca, *op. cit.*, pp. 518-519; M.A. Hotca (coord.), *op. cit.*, pp. 61-62; M. Basarab, V. Pașca, G. Mateuș, C. Butiuc, *op. cit.*, p. 277; C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, p. 183; M. Udroui, *op. cit.*, p. 183.

³⁴ Într-o opinie (M.-I. Mărculescu-Michinici, M. Dunea, *op. cit.*, p. 410) s-a considerat că în cazul de la (ii) va deveni incidentă doar *eroarea asupra antijuridicității*, căci apărătorul a crezut în mod greșit că acționează în prezența legitimei apărări.

Într-o altă opinie³⁵, însă minoritară, se spune că, „indiferent de cunoașterea sau nu a stării de iresponsabilitate, se poate riposta în legitimă apărare, fiindcă legea nu cere ca atacul să fie imputabil, ci doar să fie injust, astfel că absența imputabilității nu înlătură aptitudinea atacului de a legitima o apărare. Această soluție valorifică distincția între antijuridicitate și imputabilitate, căci, potrivit textului legal, atacul trebuie să fie injust, adică antijuridic, dar nu este necesar ca el să fie imputabil. Cum iresponsabilitatea este o cauză de neimputabilitate ce nu afectează antijuridicitatea, nu există niciun motiv pentru a refuza admiterea legitimei apărări în acest caz, legitima apărare nefiind concepută ca o sancțiune pentru atacator, astfel încât responsabilitatea acestuia să prezinte relevanță. Eventuala cunoaștere a iresponsabilității celui ce atacă poate fi valorificată pe terenul condiției proporționalității printr-o atentă analiză a posibilităților de care dispune cel atacat”.

Într-o ultimă opinie³⁶, tot minoritară, s-a afirmat că nu poate fi considerat atac, în sensul art. 19 C. pen., acțiunea cu caracter agresiv declanșată de un minor fără discernământ sau de un alienat mintal, pentru că manifestările acestora fiind lipsite de manifestație penală sunt asimilabile producerii unor energii ale naturii. Riposta împotriva unor acțiuni de acest fel va fi însă justificată dacă îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru starea de necesitate (indiferent dacă cel care se apără cunoștea sau nu această stare).

În literatura juridică s-a discutat dacă riposta celui ce se apără poate deveni un atac injust și dacă aceasta justifică o ripostă legitimă din partea primului agresor, adică dacă există legitimă apărare. În legătură cu această chestiune s-au conturat două opinii: **una** care nu recunoaște, în nici o împrejurare, celui ce atacă, dreptul de a se socoti în legitimă apărare față de riposta celui atacat și alta, care recunoaște dreptul la apărare, dacă riposta celui atacat injust este exagerată în legătură cu pericolul ce a fost amenințat. Conform primei³⁷ opinii, agresorul nu este niciodată în legitimă apărare, pentru că el însuși a cauzat pericolul la care s-a expus prin rezistența persoanei atacate. Potrivit celei de-a doua³⁸ opinii, există legitimă apărare la legitimă apărare (legitima apărare *reciprocă*) în cazul în care acestea sunt

³⁵ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 360; F. Streteanu, *op. cit.*, pp. 485-486; În același sens, N. Neagu, *op. cit.*, p. 117; M.-C. Ivan, G. Ivan, *op. cit.*, p. 84.

³⁶ N. Giurgiu, *op. cit.*, pp. 344; 347; Gh. Dăringă, *op. cit.*, p. 332; V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, *op. cit.*, p. 316; V.A. Ionescu, *op. cit.*, pp. 78-79.

³⁷ Nicolae T. Buzea, *op. cit.*, p. 582.

³⁸ Șt. Daneș, *op. cit.*, p. 254; V.A. Ionescu, *op. cit.*, pp. 84-85; M. A. Hotca, *op. cit.*, p. 521, unde se arată că „**legitima apărare există și în situația în care are loc o încăierare (rix) sau este vorba despre atacuri reciproce din partea a două persoane, atâta timp cât atacurile ce se succed îndeplinesc condițiile legii, pentru că legea nu face vreo excludere în asemenea situații. În aceste cazuri, fiecare dintre participanți va răspunde pentru acele acte care nu întrunesc cerințele unei apărări legitime. Rezolvarea este asemănătoare și în cazul unui duel, deoarece cât timp combatanții respectă regulile duelului, ei se află în legitimă apărare. În cazul în care atacul provine de la o mulțime de oameni neorganizată, victima va trebui să riposteze numai împotriva acelor membri ai mulțimii care au contribuit la atac sau la crearea stării de pericol iminent, cu excepția situațiilor în care pericolul este substanțial, când cel atacat nu se poate apăra împotriva agresorilor direcți decât printr-o ripostă indeterminată asupra întregii mulțimi. Dar, în acest caz, riposta să justifice pe baza stării de necesitate”.**

rezultatul unor atacuri concomitente, fiecare persoană aflată în conflict fiind, în același timp și agresor și victimă. În acest din urmă caz, fiecare persoană aflată în conflict urmează să răspundă pentru atacul inițiat de ea, adică pentru fapta săvârșită cu vinovăție și să fie absolvită pentru fapta comisă în apărare, care nu-i este imputabilă.

f) Atacul trebuie să fie îndreptat împotriva persoanei care se apără sau împotriva unei alte persoane ori împotriva drepturilor acestora sau împotriva unui interes general.

Obiectul atacului poate fi persoana care se apără sau o altă persoană prezentă la locul săvârșirii atacului care efectuează acte de apărare în favoarea celui atacat. Nu se cere ca între persoana care intervine să respingă atacul și victima agresiunii să existe vreun grad de rudenie sau înțelegere prealabilă și nu are importanță dacă victima dorea sau nu să se apere împotriva atacului; totodată, terțul poate să intervină chiar dacă victima nu-i cere ajutorul și chiar în cazul în care aceasta n-ar dori acest lucru³⁹. În doctrina mai veche⁴⁰, în mod corect s-a remarcat faptul că „dacă agresorul săvârșește o faptă prevăzută de legea penală împotriva *celui care intervinse* în favoarea victimei agresiunii, el nu se află în legitimă apărare, fiindcă *intervenientul* nu a efectuat un atac injust ci, acte de apărare permise de lege și împotriva unor asemenea acte, dacă sunt proporționale, nu există drept de apărare”.

Este posibil ca *atacul* să fie îndreptat împotriva *unei* persoane, dar *pericolul* să vizeze o *altă* persoană (de exemplu, făptuitorul a început să îmbrâncească o persoană, aceasta riscând să cadă peste un copil care se afla în spatele său; în acest caz, oricine poate interveni, lovindu-l pe agresor și împiedicându-l astfel să continue atacul; tot astfel, împingându-l, spre exemplu, într-o altă direcție)⁴¹.

În literatura de specialitate s-a considerat că⁴² „*încercarea de sinucidere constituie un atac (împotriva propriei persoane) în sensul art. 19 alin. (2) C. pen. și față de care se poate riposta în legitimă apărare, pentru salvarea vieții persoanei care încearcă să se*

³⁹ C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, p. 183. În literatura veche (I. Tanoviceanu, *Curs de drept penal. Volumul I*, Ediție Anatomică, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 489) s-a afirmat că „*E indiferent ce persoană este apărută prin legitima apărare căci – după cum zice d. L. Majno – din pericol naște legătura de frăție universală, prin care reacțiunea și tutela primesc percutia legitimității, de oricine și în favoarea oricui ar fi exercitată. Din forma egoistică și personală a apărării sale și a alor săi, se înalță forma altruistică și impersonală a apărării dreptului*”.

⁴⁰ Gh. Dăringă, *op. cit.*, p. 335; În același sens, în practica judiciară (T.S., Col. Pen., dec. nr. 590/1962 *idem*, p. 341) s-a reținut că „atunci când acțiunea victimei, care se afirmă că ar fi un atac în sensul dispozițiilor de la legitimă apărare, a constituit în realitate un mijloc de apărare împotriva atacului unuia dintre inculpați, intervenția celui alt inculpat în favoarea agresorului nu poate fi considerată ca o apărare legitimă; acțiunea victimei nu prezintă, în asemenea situații, caracteristica unui atac injust, spre a face aplicabile dispozițiile referitoare la legitimă apărare”.

⁴¹ M.-C. Ivan, G. Ivan, *op. cit.*, p. 99.

⁴² M. Udroui, *op. cit.*, p. 183; V.A. Ionescu, *op. cit.*, pp. 79-80; M.-C. Ivan, G. Ivan, *op. cit.*, p. 98.

sinucidă”. S-a exprimat și opinia⁴³ contrară, conform căreia „*deși condiția pericolului pentru valoarea socială ocrotită (viața persoanei) este îndeplinită, nu consider că în această împrejurare este îndeplinită condiția atacului injust, astfel că personal consider că o astfel de împrejurare se situează mai degrabă pe tărâmul stării de necesitate decât pe cel al legitimei apărări*”.

S-a afirmat că⁴⁴ „de principiu, din reglementare ar reieși că este avută în vedere persoana fizică ce se apără, fiind mai greu de conceput ipoteze în care o persoană juridică să exercite o apărare proprie sau pentru o altă persoană (fizică sau juridică). Totuși, pentru că legea nu distinge expres, suntem de părere că (cel puțin formal, teoretic) cauza justificativă a legitimei apărări nu trebuie apreciată ca incompatibilă cu făptuitorul persoană juridică. În privința entității atacate, în apărarea căreia intervine un terț, credem că aceasta poate fi, fără discuție, fie o persoană fizică, fie una juridică”.

În doctrină⁴⁵ s-a pus problema efectelor pe care le are în materia legitimei apărări dispoziția din art. 2 paragr. 2 din Convenția europeană a drepturilor omului. S-a spus că „potrivit opiniei majoritare, acest text este interpretat în sensul excluderii posibilității justificării uciderii unei persoane pentru apărarea altor valori decât cele legate direct de persoana umană (viața, integritatea fizică și libertatea), așa cum s-ar întâmpla în cazul apărării patrimoniului. În opinia altor autori, acest text nu limitează sfera valorilor sociale a căror apărare poate cauza moartea unei persoane, pentru că textul art. 2 din Convenție se referă doar la protecția vieții persoanei față de acțiunile autorităților sau ale agenților acestora”. În susținerea primei opinii, s-a spus că „(...) nu ar fi de conceput ca unui cetățean să-i fie recunoscute limite mult mai largi în materia apărării unor valori sociale decât cele recunoscute Statului. (...) De aceea, considerăm și noi că justificarea uciderii unei persoane în legitimă apărare trebuie limitată la situațiile în care atacul privește valori sociale intim legate de persoana umană, fiind exclusă⁴⁶ în cazul uciderii pentru

---

⁴³ N. Neagu, *op. cit.*, p. 122 nota 5 de subsol; M.-I. Mărculescu-Michinici, M. Dunea, *op. cit.*, p. 351 nota 3 de subsol, unde se arată că „actul auto-agresiv nu tinde a întruni condițiile calificării sale drept atac, ci pe acelea specifice conceptului de stare de pericol (acela care se pune singur în primejdie nu se atacă, ci se primejduiește).

⁴⁴ M.-I. Mărculescu-Michinici, M. Dunea, *op. cit.*, p. 358 nota 4 de subsol.

⁴⁵ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 368-370; F. Streteanu, *op. cit.*, pp. 495-496.

⁴⁶ În același sens (M. Udrioiu, *op. cit.*, p. 187), unde se arată că „alinieria dreptului intern la jurisprudența (Cauza McCann și alții c. Regatului Unit/Cauza Andronicou și Constantinou c. Ciprului; cauza Yudina c. Rusiei; Cauza Perk și alții c. Turciei; cauza Bubbins c. Regatului Unit – toate disponibile în rezumat în lucrarea M.-C. Ivan, G. Ivan, *op. cit.*, pp. 249-252 – *n.n.*) Curții Europene a Drepturilor Omului în materia dreptului la viață [art. 2 paragr. 2 lit. a) din Convenția europeană] impune ca numai o persoană aflată în fața unui atac material, direct, imediat și injust, îndreptat împotriva sa sau a altei persoane, prin care se pune în pericol numai viața, integritatea, sănătatea sau libertatea persoanei, iar nu drepturile acesteia ce au alt obiect decât protecția persoanei sau un interes general, să poată invoca legitima apărare atunci când apărarea proporțională are ca efect suprimarea vieții atacatorului”.

apărarea patrimoniului. Credem totuși că uciderea atacatorului poate fi justificată *nu doar* atunci când atacul se îndreaptă nemijlocit împotriva unei persoane, ci și atunci când, prin modul în care a fost conceput creează un pericol nemijlocit pentru mai multe persoane, chiar dacă valoarea socială vizată în principal de către atacator este de altă natură. În acest sens, ar putea fi justificată uciderea celui care încearcă să distrugă prin incendiere sau explozie un imobil locuit sau aflat într-o zonă locuită ori să otrăvească o sursă de apă.

În egală măsură, suntem de părere că textul art. 2 din Convenție – care se referă la suprimarea *intenționată* a vieții unei persoane – nu este *incompatibil de plano* cu reținerea legitimei apărări în cazul în care actul săvârșit în apărarea patrimoniului s-a soldat cu uciderea din culpă ori preterintenționată a agresorului. Așa, de pildă, dacă proprietarul bunului sustras îl îmbrânțește pe autorul furtului pentru a-și recupera bunul, iar victima cade și suferă un traumatism cerebral care îi provoacă moartea, se poate reține legitima apărare. Alți autori au mers însă mai departe, arătând că, întrucât limitările impuse de art. 2 din Convenție privesc doar suprimarea vieții săvârșită cu intenție *directă*, un omor comis cu intenție *eventuală* ar putea fi justificat chiar și atunci când această faptă a avut ca scop apărarea patrimoniului. Credem totuși că, în măsura în care victima unui furt acționează pentru recuperarea bunului acceptând posibilitatea suprimării vieții victimei, apărarea nu mai este proporțională și deci nu mai poate fi admis caracterul legitim al acesteia (...).

Cu referire la criteriul modului în care valorile sociale sunt evaluate de către comunitate, s-a arătat că, pe această bază, se poate admite sacrificarea vieții atacatorului pentru apărarea libertății vieții sexuale. Cu alte cuvinte, victima care îl ucide pe violator poate beneficia de recunoașterea legitimei apărări”.

S-a considerat că⁴⁷ reprezintă o valoare socială care poate fi lezată printr-un atac și interesul general referitor la respectul datorat morților, astfel că „*îndepărtarea unui atac orientat spre profanarea unui cadavru constituie specie de legitimă apărare*”.

Într-o altă ordine de idei, în doctrină⁴⁸ s-a spus, în mod judicios, că „nu pot fi apărate legitim bunuri de interes general *nedeterminate*, cum ar fi ordinea publică, ordinea de drept, capacitatea de apărare a țării, *dacă nu sunt puse în pericol și interese individualizate*, deoarece ocrotirea în general a ordinii de drept revine organelor de stat, nu cetățenilor”. Există și opinia contrară⁴⁹, considerându-se că atâta timp cât

⁴⁷ M.A. Hotca, *op. cit.*, p. 524.

⁴⁸ I. Ristea, *op. cit.*, p. 193; G. Antoniu, T. Toader (coordonatori) *op. cit.*, p. 203; I. Pascu, *op. cit.*, p. 162; I. Pascu, A.S. Uzlău, G. Muscalu, *op. cit.*, p. 192.

⁴⁹ N. Neagu, *op. cit.*, p. 121; În același sens, în doctrină (F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 362-363; F. Streteanu, *op. cit.*, p. 489) s-a spus că „în ceea ce privește interesul general, suntem de părere că acesta se referă la un număr *nedeterminat de persoane*, altfel spus, la o colectivitate, indiferent dacă aceasta este mai restrânsă (populația dintr-o localitate sau dintr-o zonă, un grup etnic sau religios etc.), ori este chiar statul sau societatea în ansamblul ei. (...) Așa fiind, se pune problema limitelor în care pot fi apărate în mod legitim valori ce nu au un titular determinat, aparținând colectivității în ansamblu

legea penală nu limitează apărarea, aceasta poate fi efectuată legitim și pentru ocrotirea unui interes general nedeterminat.

Se consideră că⁵⁰ dacă atacul este orientat asupra unui interes general, apărarea poate fi exercitată de orice persoană, indiferent dacă are sau nu vreo obligație de serviciu în legătură cu acel interes.

În doctrină⁵¹ s-a afirmat că „noțiunea de interes obștesc a fost criticată în literatura de specialitate pentru gradul ridicat de imprecizie care creează dificultăți în identificarea valorilor ce pot face obiectul actului; unii dintre autorii care au definit interesul obștesc includeau⁵² în sfera acestuia și persoanele juridice de drept privat, în timp ce alți autori au exclus⁵³ asemenea persoane. (...) În contextul celor precizate, înlocuirea interesului obștesc cu cel general rămâne o modificare formală, care nu înlătură controversa, ci o menține”.

(moralitate publică, sănătate publică, siguranță rutieră, respectul datorat celor decedați etc.). Spre exemplu, se va reține legitima apărare atunci când o persoană: (i) exercită violențe pentru a împiedica o altă persoană, aflată în stare avansată de ebrietate, să urce la volan și să conducă un autoturism pe drumurile publice; (ii) exercită violențe asupra celui care maltratează un animal fără stăpân; (iii) recurge la violență pentru a împiedica o altă persoană să profaneze un mormânt; (iv) exercită violențe pentru a împiedica o altă persoană să deverseze o substanță toxică în apa unui râu? (...) Față de reglementarea din dreptul nostru, trebuie să admitem că legitima apărare are un domeniu de incidență mai extins, putând acoperi și situații în care, prin fapta atacatorului, se aduce atingere unei valori sociale care aparține unui număr nedeterminat de persoane (sănătate publică, siguranță publică etc.) *fără a putea fi determinată o victimă directă*. Spre exemplu, în cazul celui care intenționează să conducă un autovehicul pe drumurile publice, deși se află în stare avansată de ebrietate, este evident că se creează o stare de pericol pentru alte persoane, dar acestea nu vor putea fi individualizate înainte de producerea efectivă a unui accident (cu excepția celor care, eventual, ar călători în autovehiculul condus de cel în cauză). Cu toate acestea, credem că este posibilă reținerea legitimei apărări în cazul celui care încearcă prin violențe sau amenințări să îl oprească. Tot astfel, este justificată împiedicarea prin violență a comiterii infracțiunii de infectare a apei (art. 356 NCP), chiar dacă victimele potențiale nu sunt individualizate, apărând doar ca o colectivitate sau grup de persoane”.

⁵⁰ W. Brînză, *op. cit.*, p. 72; Gh. Dăringă, *op. cit.*, p. 333.

⁵¹ I. Nedelcu, *op. cit.*, p. 97.

⁵² A se vedea în acest sens (V. Pașca, *op. cit.*, p. 206), unde se afirmă că „noțiunea de interes general este mult mai echivocă decât cea de interes obștesc. Legea nu definește cât de general poate fi interesul apărât printr-o faptă prevăzută de legea penală, același interes general justificând incriminarea acesteia. Deoarece cauzele justificative înlătură antijuridicitatea faptei, stabilind o prioritate între diferite valori sociale protejate juridic, interesul general justifică apărarea sa numai în măsura în care este la rândul său protejată de lege. Interesul general este legitim prin natura sa, în măsura în care interesează o colectivitate sau societatea în ansamblul său. Interesul general privește atât autoritățile publice, instituțiile publice sau alte persoane juridice care administrează sau exploatează bunurile proprietate publică, cât și interesele private ale cetățenilor sau ale colectivităților.” În același sens (F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 362) se afirmă că „legitima apărare poate fi invocată și atunci când este amenințat un drept sau un interes legitim aparținând unei persoane juridice de drept privat determinate, dar pentru aceasta nu este nevoie să ne raportăm la interesul general, ci la protejarea drepturilor persoanei care exercită apărarea sau ale unei alte persoane. (...) Sfera de acoperire este, așadar, mai largă decât cea a intereselor statului sau ale altor persoane juridice de drept public, căci legiuitorul nu a înțeles să facă, expres sau implicit, trimitere la dispozițiile art. 176 NCP, care definește noțiunea de public.”

⁵³ În acest sens, a se vedea T. Dima, *op. cit.*, p. 189; M.-C. Ivan, G. Ivan, *op. cit.*, p. 97.

În doctrina veche⁵⁴ s-a menționat că „dreptul la succesiune” poate forma obiect al apărării legitime. (i) Să presupunem că defunctul l-a instituit pe A legatar universal printr-un testament *olograf*. B, moștenitor legal al defunctului, printr-un mijloc oarecare încearcă să intre în posesia testamentului care-l exclude în parte de la succesiune, fie pentru a-l distruge, fie pentru a-l falsifica. Violența exercitată de către A pentru împiedicarea sustragerii testamentului va fi considerată ca fiind un act de legitimă apărare. El a fost constrâns să acționeze astfel pentru salvarea dreptului său. (ii) Presupunând însă că testamentul ar fi *autentic*, aspect necunoscut de B, care-l credea *olograf*, împiedicarea sustragerii prin săvârșirea faptei prevăzute de legea penală nu mai poate fi socotită ca un act de legitimă apărare, pericolul fiind inexistent, sustragerea copieii testamentului autentic neputând pune în pericol proba dreptului său, deoarece exista actul original.

BIBLIOGRAFIE

A. Cursuri, tratate, monografii

- Boroi, *Drept penal. Partea generală*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2017.
- C. Duvac, N. Neagu, N. Gamenț, V. Băiculescu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019.
- C. Mitrache, C. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, ed. a III-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2019.
- F. Streteanu, *Tratat de drept penal. Partea generală. Vol. I*, Ed. C.H. Beck, București, 2008.
- F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală, Vol. I*, Ed. Universul Juridic, București, 2014.
- G. Antoniu, T. Toader (coordonatori), *Explicațiile Noului Cod penal, Vol. I*, Ed. Universul Juridic, București, 2015.
- G. Bodoroncea, V. Cioclei, I. Kuglay, L.V. Lefterache, T. Manea, I. Nedelcu, F.-M. Vasile, *Codul penal. Comentariu pe articole*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2016.
- I. Oancea, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971.
- I. Pascu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Europa Nova, București, 2011.
- I. Pascu, A.S. Uzlău, G. Muscalu, *Drept penal. Partea generală*, Ediția a 4-a, Ed. Hamangiu, București, 2016.
- I. Ristea, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2011.
- I. Ristea, *Regimul circumstanțelor în dreptul penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2009.

⁵⁴ V. A. Ionescu, *op. cit.*, p. 100.

- I. Tanoviceanu, *Curs de drept penal. Volumul I*, Ediție Anastatică, Ed. Universul Juridic, București, 2018.
- L.V. Lefterache, *Drept penal. Partea generală. Curs pentru studenții anului II*, Ed. Hamangiu, București, 2016.
- M. Basarab, V. Pasca, G. Mateut, C. Butiuc, *Codul penal comentat. Vol. I. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2007.
- M. Nicola, *Cauzele justificative în dreptul penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2018.
- M. Udroi, *Sinteze de drept penal. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2020.
- M.A. Hotca, *Codul penal. Comentarii și explicații*, Ed. C.H. Beck, București, 2007.
- M.A. Hotca (coord.), *Instituții de drept penal*, Ed. Universul Juridic, București, 2014.
- M.-C. Ivan, G. Ivan, *Cauzele justificative*, Ed. Universul Juridic, București, 2016.
- M.-I. Mărculescu-Michinici, M. Dunea, *Drept penal. Partea generală. Curs teoretic în domeniul licenței (I)*, Ed. Hamangiu, București, 2017.
- N. Giurgiu, *Infrațiunea*, Ed. Gama, Iași, 1994.
- N. Neagu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019.
- Nicolae T. Buzea, *Infrațiunea penală și culpabilitatea*, Alba Iulia, 1944.
- Șt. Daneș, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Sylvi, București, 2000.
- T. Dima, *Drept penal. Partea generală*, Ediția a 3-a revăzută și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2014.
- T. Vasiliu (coord.), *Codul penal comentat și adnotat. Partea generală*, Ed. Științifică, București, 1972.
- V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului penal român, Vol. I, ed. a II-a*, Ed. Academiei Române, Ed. All Beck, București, 2003.
- V. Pașca, *Drept penal. Partea generală*, ed. a IV-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2015.
- V.A. Ionescu, *Legitima apărare și starea de necesitate*, Ed. Științifică, București, 1972.
- W. Brînză, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2012.